

УДК 340.113

Оксана Валеріївна БРУСАКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

декан факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6522-8020>

ДИНАМІКА ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Дослідження проблеми правових конфліктів дозволяє дати теоретичну і прикладну інтерпретацію широкого спектру питань юридичної теорії, а тому об'єктивно має належати до числа її магістральних напрямів. Категорія «правовий конфлікт» відображає сутність істотних рис процесу взаємодії суб'єктів правових відносин в кризових для їх розвитку ситуаціях. Категорія юридичного конфлікту охоплює не тільки власне правові конфлікти, але і змішані конфлікти, які починаються поза і незалежно від правових норм або відносин і лише згодом набувають юридичного характеру.

Вивчення різних аспектів юридичної конфліктології має безсумнівну практичну значимість, тому що безпосередньо виводить на осмислення і вирішення цілого комплексу питань правового виховання, в тому числі і виховання професіоналів-юристів.

Юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту і специфічна форма взаємодії його учасників, що проходить у сфері позитивного права, представляє собою відкрите протиборство між, як мінімум, двома суб'єктами права, обумовлене суперечностями їх юридично значимих інтересів, тягне за собою юридичні наслідки і долається за допомогою юридичних же засобів і методів.

Виникнення юридичного конфлікту як динамічного процесу передбачає наявність таких компонентів: передумов появи юридично значимої конфліктної ситуації; юридичної конфліктної ситуації; дії, здійсненої однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, яка визначає безпосередній зміст конфлікту.

Це зміст обумовлено формами юридично значимих відносин між його суб'єктами, що дозволяє диференціювати юридичні конфлікти, що розгортаються в рамках конфліктних правовідносин і вирішення спору про право, і юридичні конфлікти, що розгортаються в рамках правопорушуючої поведінки і реалізації юридичної відповідальності за вчинене правопорушення.

Правовий конфлікт не слід розуміти як правову патологію; він служить засобом здійснення права на захист і реалізується правовими засобами. Конструктивна спрямованість правового конфлікту виражається за допомогою правозахисної, правовідновлювальної, контрольної функцій, що мають позитивний характер.

В основі значної частини юридичних конфліктів лежить делікт, в ході виникнення і розвитку якого одна зі сторін конфлікту навмисне діє (не діє) всупереч вказівкам матеріальних або процесуальних правових норм. Відмітною рисою таких конфліктів є

прагнення суб'єкта до створення економічних, ідеологічних, політичних, і юридичних умов протиправних діянь в тій чи іншій сфері людських інтересів

Правовий конфлікт має дві значимі в правовому сенсі форми-правовий спір і правопорушення. Правовий конфлікт обумовлений суперечливими соціальними інтересами протистояння суб'єктів права, в якому вони обґрунтовують свої домагання або відмову в задоволенні претензій на чинному законодавстві або діють всупереч встановленим правовим заборонам і юридичним обов'язкам. Правопорушення як форма правового конфлікту носить переважно негативний, деструктивний, а правовий спір - переважно позитивний, конструктивний характер.

Поза правовими властивостями змісту і форми не може бути юридичного поняття конфлікту. В якості внутрішньої форми правового конфлікту виступає правовий спір, а в якості зовнішньої – певна правова процедура його вирішення, як матеріальна, так і процесуальна.

У правовому конфлікті протиріччя між сторонами правовідносин реалізуються через розбіжності, які виражаються в оціночних судженнях і висновках про можливе і належну поведінку, про невідповідність (відповідність) цієї поведінки правам і обов'язкам, що моделюються правовою нормою, і об'єктивуються в правових вимогах і запереченнях. У цьому контексті правовий конфлікт являє собою універсальний спосіб взаємодії суб'єктів права.

Виникнення юридичного конфлікту як динамічного процесу передбачає наявність: обставин (передумов) виникнення юридично значимої конфліктної ситуації; юридичної конфліктної ситуації; інциденту - дії, здійсненої однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, яка визначає безпосередній зміст конфлікту.

О.Бандурка і В.Друзь виділяють сім стадій динаміки вирішення юридичного конфлікту: «передконфліктна стадія; стадія, пов'язана з виникненням об'єктивної конфліктної ситуації; інтелектуальний етап розвитку конфлікту; критичний етап розвитку конфлікту; спад напруженості в конфлікті; зіставлення офіційних і неофіційних оцінок поведінки; вирішення конфлікту або вихід з нього однієї із сторін» [2, с.28]. При аналізі цієї динаміки слід враховувати, що можливі два взаємовключних або взаємовиключних етапи: 1) завершення юридичного конфлікту; 2) вирішення юридичного конфлікту.

Позитивні і негативні зміни в юридичному конфлікті відбуваються одночасно. І лише після його закінчення, зробивши аналіз, можна виділити основний напрям конкретного конфліктного процесу. Якщо юридичний конфлікт мирний, легалізований, інституціоналізований, такий, що вирішив протиріччя, що лежить в його основі, і без негативних громадських наслідків, то в цілому він буде позитивно-функціональним. Протиборства в правовій сфері можуть або порушувати справедливе співвідношення позицій, або відновлювати (повністю або частково) таке, можуть виражати справедливе домагання на новий правовий порядок. Тому потрібне конструктивне до них ставлення, що припускає не уникнення або пригнічення їх, а диференційований до них підхід.

Управління юридичним конфліктом повинно виражатися в здійсненні прямих або непрямих правових, психологічних, організаційних і інших форм дії на поведінку протиправних суб'єктів права з метою спонукати їх до необхідної міри контролю над конфліктом і звернення до юридичних або близьких до них (квазіюридичним) засобів його вирішення. Врегулювання юридичного конфлікту - це, в основному, результат організованого успішного спонукання (чи примусу) одного з суб'єктів права до тієї або іншої юридичної дії, вигідної іншому суб'єктові протиборства або третій стороні. Досягнутий таким чином мир або компроміс не завжди міцний, оскільки первісна причина суперництва не усунена, у постконфліктних стосунках супротивників залишається великою вірогідність нового спалаху боротьби. Досить послатися на багатократний розгляд цивільних і трудових спорів у судах. Вирішення юридичного конфлікту - це та або інша позитивна дія (рішення) самих суб'єктів конфлікту або третьої сторони, що припиняє

протиборство мирними засобами або шляхом узгодження інтересів протиборчих сторін, або шляхом імперативного припису відповідного органу.

Технологія вирішення юридичного конфлікту передбачає: визначити повноту необхідної інформації і організувати її збір; встановити дійсних суб'єктів конфлікту; провести діагностику конфлікту, тобто визначити причини його виникнення, виявити об'єкт, предмет протиборства, з'ясувати мотиви поведінки сторін, їх мети і орієнтації, а також ресурси, якими вони мають в розпорядженні і можливі дії, які вони готові зробити і так далі; проаналізувати конфлікт з ситуаційної і позиційної сторін, тобто прояснити ситуацію, що склалася, і позиції сторін; здійснити прогнозування ходу і наслідків конфлікту, тобто побудувати моделі розвитку протиборства і спрогнозувати його наслідки; вивчити думку конфліктуючих сторін про варіанти вирішення конфлікту; підібрати варіанти рішень, що задовольняють основні інтереси сторін; вибрати найбільш прийнятний спосіб вирішення конфлікту, що задовольняє загальні критерії компромісності.

Юридичний конфлікт має бути розглянутий як конструкція, що розробляється для його врегулювання і вирішення у рамках встановлених нормами права стосунків. Ця конструкція має універсальний характер і рівною мірою пристосована для опосередкування будь-яких конфліктів як у сфері приватного, так і у сфері публічного права. Особливості змістовних елементів і форм вирішення правових конфліктів обумовлені характером правових стосунків, з яких вони виникають.

Різноманітність змісту правових конфліктів припускає використання різних способів і форм їх вирішення, які утворюють певну систему вирішення таких конфліктів. У концептуальному плані система вирішення юридичних конфліктів є сукупністю організаційних і процедурно-процесуальних елементів, пов'язаних між собою певним, у тому числі ієрархічним, чином. У рамках цієї системи виділяються дві функціональні підсистеми: система юрисдикції, в основі функціонування якої лежить принцип владно-примусового вирішення юридичних конфліктів, і система їх альтернативного вирішення, що базується на принципі компромісу..

Консенсусна форма вирішення юридичних конфліктів може здійснюватися шляхом використання різних юридичних процедур, до яких слід віднести : вирішення конфліктів в порядку третейського судочинства, претензійну процедуру, мирову угоду, переговори, посередництво, примирення сторін [2, с.127-128]. Консенсусна форма вирішення юридичних конфліктів може бути застосована не лише до приватноправової, але і до публічно-правової сфери.

У теорії юридичного процесу поняття юридичного конфлікту останніми роками піднімається до статусу загальнопроцесуальної категорії, що визначає сутність і основні правила руху процесу в кримінальному, цивільному, адміністративному і конституційному судочинствах. Проте в сучасних умовах демократичного правового розвитку не можна зводити юридичні конфлікти тільки до предмета юрисдикційного процесу : вони повинні розглядатися і у формі претензійних матеріально-правових процедур, що свідчить про недостатність його розуміння тільки як явища загальнопроцесуальної теорії.

Висновок. Аналіз суті і змісту правозастосовних і консенсуальних форм вирішення юридичних конфліктів дозволяє зробити висновок про те, що вони повинні взаємно доповнювати один одного. При цьому «останнє слово», у будь-якому разі залишається за правозастосовною діяльністю.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфликтология : учеб. пособ. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. 354 с.
2. Сеник О. М. Динаміка розвитку правового конфлікту. *Інформація і право*. 2013. № 1 (7). С. 121–130.

Одержано 26.01.2021